

Hedersrelaterat våld och förtryck

– skolans ansvar och möjligheter

Hedersrelaterat våld och förtryck

– skolans ansvar och möjligheter

Beställningsuppgifter:
Fritzes kundservice
106 47 Stockholm
Telefon: 08-690 95 76
Telefax: 08-690 95 50
E-postadress: skolverket@fritzes.se
www.skolverket.se

Beställningsnummer: 18:1577
ISBN: 978-91-7559-331-9

Illustration: Monica Johansson
Grafisk produktion: AB Typoform
Upplaga: 6 500 ex
Tryck: Elanders, 2018

Förord

Alla elever ska vara trygga i skolan och ska ha samma möjligheter att utvecklas och lära. Ingen ska fara illa, vare sig i hemmet eller i skolan. Detta stödmaterial beskriver vilket ansvar skolan har för att motverka hedersrelaterad våld och förtryck. Hur kan rektor, lärare och elevhälsa arbeta med dessa frågor i skolan? Arbetet omfattar olika nivåer – från skolans uppdrag i läroplanen att bedriva sex- och samlevnadsundervisning och att verka för att samarbetet med hemmen utvecklas, till den akuta situationen då eleven är utsatt för hot.

Syftet med materialet är att ge stöd till personal i grund- och gymnasieskolan samt motsvarande skolformer i hur skolan kan motverka hedersrelaterat våld och förtryck. Stöd materialet riktar sig till rektor, som har en betydelsefull roll i arbetet, men även till lärare och personal inom elevhälsan. Det behöver finnas ett väl upparbetat samarbete för att ge eleverna i skolan det stöd som behövs.

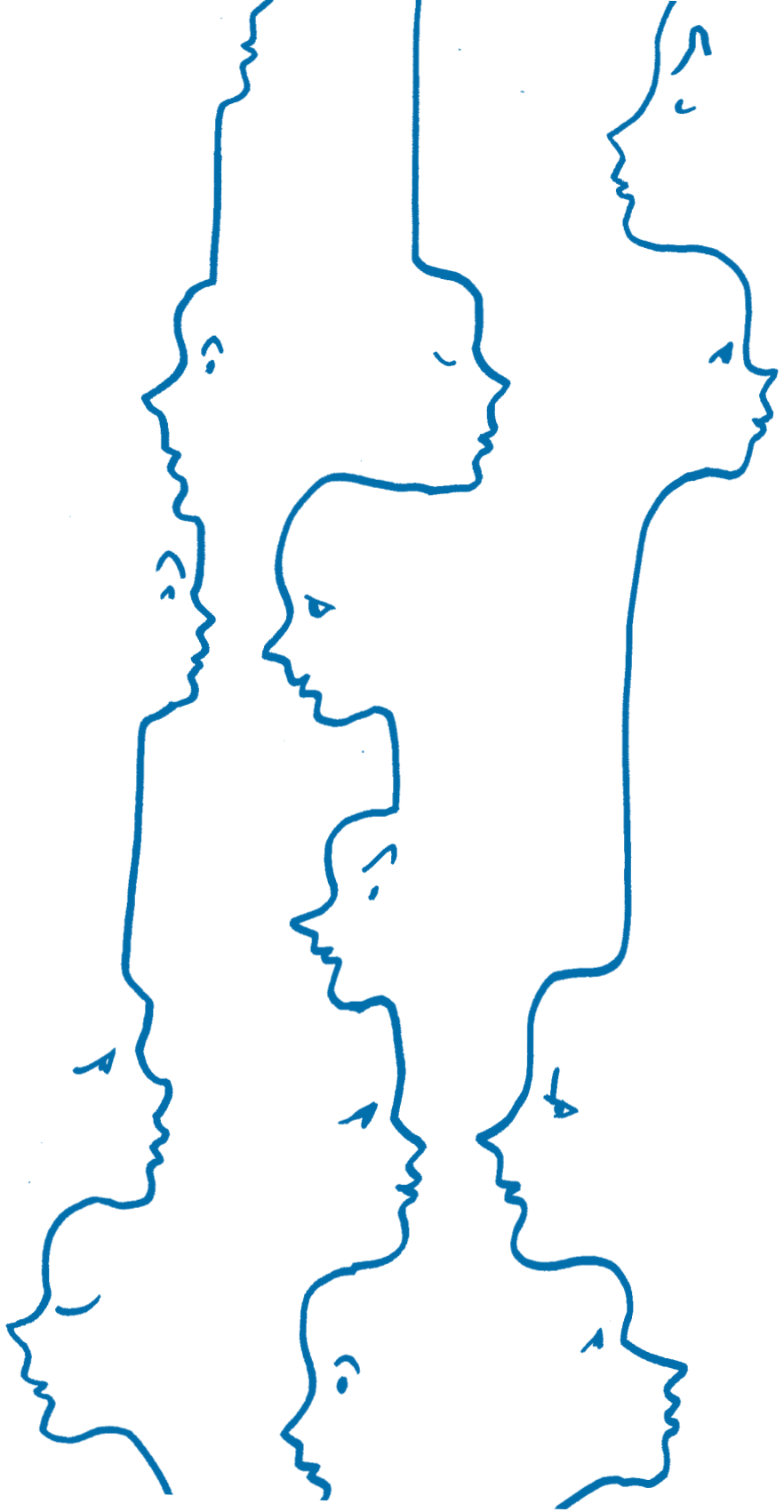
Det här materialet kan också vara en utgångspunkt för reflektion och diskussion om utveckling av kvaliteten på sex- och samlevnadsundervisningen samt hur det viktiga samarbetet mellan skola, socialtjänst och polis ska fungera.

Stöd materialet togs ursprungligen fram 2010 och har reviderats i samband med utgivningen av den nya upplagan.

Stockholm i december 2018.

Kjell Hedwall

Chef för avdelningen för skolutveckling

Innehåll

6	Skolans arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck – en sammanfattning
8	Inledning
9	Kollektiva påtryckningar
11	Homosexuella, bisexuella, trans- och queerpersoner är särskilt utsatta
11	Tonårsutveckling ser olika ut
13	Hur kan skolan arbeta?
15	1. Att nå alla elever genom utbildningen
15	Människors lika värde och rätten till kunskap och utbildning
17	I kurs- och ämnesplaner
17	Den ämnesintegrerade sex- och samlevnadsundervisningen
19	2. Att nå alla föräldrar
20	3. Att upptäcka utsatthet hos elever
20	Se, lyssna och våga samtala
22	Skäl till oro?
23	Elevhälsans viktiga roll
25	4. Agera vid misstanke eller kännedom
27	Skyldighet att anmäla oro för barn
30	Referenser och länkar

Skolans arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck – en sammanfattning

- Skolan är till för eleven och det är eleven som individ som står i fokus. Alla elever ska ha samma möjligheter att utvecklas och lära.
- Utbildningen i skolan ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna så som exempelvis alla människors lika värde och jämställdhet.
- Skolans arbete med aktiva åtgärder innebär att skolan ska bedriva ett förebyggande och främjande arbete för att motverka diskriminering och på annat sätt främja lika rättigheter och möjligheter. Arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck kan vara en del av detta arbete.
- Arbetet med att motverka hedersrelaterat våld och förtryck behöver vara en del av det systematiska kvalitetsarbetet med skolans jämställdhetsuppdrag.
- Kunskapen om hedersrelaterat våld och förtryck är en förutsättning för att skolpersonal ska både kunna upptäcka utsatthet hos eleverna och undervisa om problemet.
- Genom undervisningen, i kurs- och ämnesplaner som omfattar mänskliga rättigheter, jämställdhet, kön, sexualitet och relationer, ska eleverna få kunskaper om sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter.
- Skolans personal behöver bygga tillitsfulla relationer och ord och handling visar eleverna att de kan anförtro sig till dem. För att kunna upptäcka utsatthet behöver skolpersonal se, lyssna och att ta elevens berättelse på allvar och kunna möta de svårigheter som eleven tar upp.
- Skolpersonalen behöver tidigt skapa tillitsfulla relationer till alla föräldrar. De behöver känna att de kan ha ett samarbete med skolan och det är skolpersonalens ansvar att kvaliteten i samarbetet utvecklas. Uppstår konflikt mellan barnens rätt till utbildning och föräldrars rätt till uppfostran, är det barns rätt till utbildning i skolan som är skolans utgångspunkt.
- Skolpersonal är skyldiga enligt lag att genast anmäla om de i sitt arbete får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa.

- För att skolan ska kunna ge stöd och skydd genom orosanmälan är det viktigt att skolan har tydliga och välförankrade rutiner. Samverkan med till exempel socialtjänsten behöver därför byggas upp innan problem uppstår.
- Om lärare eller annan skolpersonal är osäker över elevens situation är det viktigt att omgående kontakta socialtjänsten. Skolpersonalen bör då nämna att oron rör hedersrelaterad problematik. Stöd och rådgivning för yrkesverksamma går även att få hos det nationella kompetensteamet.

Inledning

Kunskapen om hedersrelaterat våld och förtryck i samhället är idag större än då det först uppmärksammades i Sverige i slutet av 1990-talet. Sedan dess har forskning och olika kartläggningar genomförts, och flera myndigheter har genomfört insatser för att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck. Flera studier visar att hedersrelaterat våld och förtryck fortfarande är ett stort problem i landet och i skolor.¹ Problematiken tar sig olika uttryck i skolan och kan till exempel innebära att flickor och ibland även pojkar begränsas av sin familj att delta i vissa delar av undervisningen, till exempel sex- och samlevnadsundervisning eller simundervisning i idrott och hälsa.² Elever kan även vara utsatta för social kontroll av släktingar och bekanta.³ Utsatta barn och ungdomar måste fångas upp tidigt. Personalen i skolan har en viktig roll i att upptäcka när elever far illa eller när det finns risk för det.

En del av skolans grundläggande uppdrag, som framgår av skollagen och läroplanerna, är det främjande arbetet, som innebär att skapa en skola där alla barn och ungdomar kan utvecklas, lära och känna omsorg och omtanke. Det främjande perspektivet omfattar bland annat att eleven får känna sig värdefull, får känna optimism och framtidstro. Det är också viktigt att skolan ger eleverna stöd att utveckla goda kamratrelationer och skapar plats för viktiga samtal om relationer. Skolan ska även gestalta och förmedla lika rättigheter, möjligheter och skyldigheter för alla människor, oberoende av exempelvis könstillhörighet.

Att hantera enskilda elevers situation och få till ett välfungerande främjande arbete kan upplevas som svårt och skapa osäkerhet hos skolpersonal. Genom att lyfta in såväl arbetet med det främjande och förebyggande perspektivet som arbetet med att upptäcka och hantera utsatthet hos elever i skolans systematiska kvalitetsarbete, kan skolpersonalen skapa ett gemensamt förhållningssätt och ta fram en handlingsplan. En viktig del i hur skolpersonal ska agera i svåra situationer är att ha kunskap och förståelse. Genom att skolpersonalen har förståelse för och kunskap om hur levnadsförhållanden i samband med hedersrelaterat våld och förtryck kan komma till uttryck samt kunskap om relevant lagstiftning, kan fler elever få

1 Baianstovu, Strid, Cinthio, Särnstedt & Enelo (2018a); Baianstovu, Strid, Cinthio, Särnstedt & Enelo (2018b); Baianstovu, Strid, Cinthio, Särnstedt & Enelo (2018c); Gruber (2007); Länsstyrelsen i Stockholms län (2004); Schlytter & Rexvid (2016); SOU 2010:84.

2 Schlytter, Högdin, Ghadimi, Backlund & Rexvid (2009).

3 Socialstyrelsen (2014c).

tillgång till grundläggande rättigheter så som kroppslig integritet, möjlighet att få forma och påverka sitt liv samt ett liv fritt från våld.

KOLLEKTIVA PÅTRYCKNINGAR

Begreppet hedersrelaterat våld och förtryck är etablerat men har diskuterats. Även om det i många sammanhang beskrivs på ett likartat sätt, saknas en enhetlig definition. Utgångspunkten i det här stödmaterialet är regeringens beskrivning från 2007:

”Hedersrelaterat våld och förtryck, liksom mäns våld mot kvinnor generellt, har sin grund i kön, makt, sexualitet och kulturella föreställningar om dessa. När det gäller hedersrelaterat våld och förtryck är kontrollen av flickors och kvinnors sexualitet central och starkt knuten till kollektivet. I hederstänkandet står föreställningar om oskuld och kyskhet i fokus och familjens rykte och anseende ses som avhängigt flickors och kvinnors faktiska eller påstådda beteende. Detta förhållande kan vara mer eller mindre uttalat och kontrollen kan sträcka sig från vardagliga former av begränsningar i flickors och kvinnors liv som berör exempelvis kläddal, socialt umgänge och rörelsefrihet till livsval som utbildning, jobb och giftermål och skilsmässa. I sin mest extrema form resulterar hederstänkandet i hot om våld, våld och dödligt våld.”⁴

FN har definierat heder som en del av en traditionell familjeideologi som dikterar villkor för kvinnors sexualitet och familjeroll. Den innebär att identiteter och handlingar som bryter mot dessa normer, exempelvis otrohet, sex före äktenskapet, att umgås med ”fel” personer, kan ge upphov till starka sanktioner och även dödligt våld. I vissa fall kan även att bli utsatt för våldtäkt leda till sanktioner.⁵

Könsstympling av flickor samt tvångsäktenskap är också uttryck för hedersförtryck.⁶

Ett hederstänkande omfattar inte enbart flickor och unga kvinnor utan även pojkar och unga män och elever som inte identifierar sig som flickor eller pojkar. Kunskaper om flickors villkor i en hederskontext är större än om pojkars.⁷ Så verkar det även vara inom skolans värld. Eftersom pojkar inte har lika stora begränsningar som flickor, kan de ofta delta i skolans alla aktiviteter. Detta leder till att pojkars villkor sällan, förutom i fallet med arrangerade äktenskap, relateras

4 Regeringen (2008).

5 Socialstyrelsen (2014c) samt United Nations- Economic and Social Council (1999).

6 Länsstyrelsen Östergötland (2015) samt Socialstyrelsen (2016).

7 Broom, Sibbritt, Nayar, Doron & Nilan (2012) samt Schlytter & Rexvid (2016).

till hedersproblematik.⁸ I allmänhet förknippas pojkar med en gärningsmannaroll och inte med en offerroll, och att ha både en offer- och en gärningsmannaroll, kan för pojkar skapa både en utsatthet och en osynlighet.⁹ Pojkarna kan till exempel tvingas till giftermål mot sin vilja.¹⁰ Det är också de unga männen som kan förmås att utöva våld och förtryck mot andra, som systrar, bröder eller kusiner. Skolpersonal behöver således inte enbart uppmärksamma flickornas/de unga kvinnornas situation utan även pojkarnas/de unga männens.¹¹

Begreppet hedersrelaterat våld har varit föremål för diskussion sedan slutet av 1990-talet. Det är inte själva våldet eller dess former som är omtvistat, utan framför allt förklaringarna till våldet. Diskussionen är polariserad mellan å ena sidan de som betonar kulturella särdrag och å andra sidan de som har ett universellt perspektiv och menar att hedersvåld inte är något annat än mäns våld mot kvinnor.¹²

I det offentliga samtalet diskuteras frågan ur olika perspektiv. Ett perspektiv på hedersrelaterat våld och förtryck är att det i Sverige, liksom i många andra länder, finns ett generellt patriarkalt våld och förtryck och att det hedersrelaterade våldet är en del av den problematiken.¹³ Ett annat perspektiv innebär att skilja på partnervåld och hedersrelaterat våld.¹⁴ Det partnervåld som en man utövar mot en ofta närstående kvinna genomförs av en enskild person. Inga familje- eller släktmedlemmar medverkar aktivt i våldet eller tvingar mannen att döda eller misshandla kvinnan. Det hedersrelaterade våldet backas däremot upp av ett kollektiv, av familj och släkt. Genom våld eller hot om våld återställs äran för hela kollektivet, inte bara för individen.¹⁵ För att skolans personal ska kunna stödja de elever som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck är det viktigt att förstå styrkan i de kollektiva påtryckningarna.¹⁶

Hedersrelaterat våld blev inledningsvis nära knutet till vissa etniciteter och vissa kulturella särdrag, vilket ledde till att både ungdomar och vuxna kunde känna sig utpekade – som om alla familjer från en viss kultur bar på dessa värderingar eller att alla ungdomar från ett visst land var utsatta.¹⁷ Erfarenheter och forskning visar

8 Gruber (2011) samt Schlytter & Rexvid (2016).

9 Bredal (2011); Burcar (2005) samt Schlytter & Rexvid (2016).

10 Ungdomsstyrelsen (2009).

11 Baladiz & Mermer (2009) samt Schlytter & Rexvid (2016).

12 Nationellt Center för Kvinnofrid (2010).

13 Darvishpour (2015) samt Eldén (2003).

14 Nationellt Center för Kvinnofrid (2010) samt SOU 2010:84

15 Darvishpour (2015).

16 Bremer, Brendler-Lindqvist & Wrangsjö (2006).

17 Darvishpour (2015).

att det är lätt att tillskriva olika grupper bestämda egenskaper även om variationen inom gruppen är stora.

Det hedersrelaterade våldet och förtrycket kan se olika ut inom olika grupper och för olika personer. Strukturella maktordningar samverkar också med varandra utifrån kön, etnicitet, sexualitet och socioekonomisk bakgrund.¹⁸ Bilden är komplex och hedersbegreppet kan därför ge skilda associationer för olika individer.¹⁹ Det är viktigt att förstå denna komplexitet både för att skolan ska kunna arbeta med det främjande uppdraget och för att kunna stödja elever som är utsatta. Detta är även viktigt för att skolan varken ska bidra till en generalisering eller stigmatisering av enskilda etniska, religiösa eller kulturella särdrag.

HOMOSEXUELLA, BISEXUELLA, TRANS- OCH QUEERPERSONER ÄR SÄRSKILT UTSATTA

Eftersom ett hederstänkande bygger på en heteronormativ struktur med tydliga könsmonster, kan homosexuella, bisexuella och trans- och queerpersoner (hbtq-personer) beläggas med skam i familjer där hedersrelaterat våld och förtryck förekommer. Om familjen får reda på att deras barn är hbtq-person, kan detta leda till intolerans, hot och/eller våld från föräldrar.²⁰ Det är betydligt vanligare att hbtq-personer blir utsatta för våld eller hot om våld än heterosexuella, och i samband med hedersrelaterat våld och förtryck är hbtq-personer särskilt utsatta. Flera studier har visat att skolan har haft svårt att förstå dessa elevers situation.²¹

TONÅRSUTVECKLING SER OLIKA UT

I samhällen och grupper som är mer individorienterade ses ofta självständighetsfasen som viktig. Den innebär att skilja ut sig från sina föräldrar, och börja ett liv med mer eget ansvar ju äldre man blir. För elever som växer upp i mer kollektivt orienterade miljöer kan tonårsutvecklingen se annorlunda ut. Den är mer styrd av andras förväntningar. Här står framför allt flickans kroppsliga utveckling, sexualitet och rykte i centrum.²²

18 Darvishpour (2015); Nationellt Center för Kvinnofrid (2010) samt SOU 2010:84.

19 Nationellt Center för Kvinnofrid (2010).

20 Begreppen förälder och vårdnadshavare har olika innebörd. I det här materialet används för enkelhetens skull begreppet förälder förutom vid hänvisningar till lagtext.

21 Länsstyrelsen i Skåne län (2004) samt Ungdomsstyrelsen (2010).

22 Baianstovu (2017).

En hård kontroll från familjen under tonårstiden kan leda till att eleven avskärmar sig från familjen, något som ytterligare kan förstärka familjens kontroll. Avsaknad av flexibilitet och dialog i familjen gör att det inte skapas något utrymme för förhandling. Det kan också innebära att eleven döljer sin vilja för sina föräldrar och lever med dubbla attityder i förhållande till familjen och samhället. I en sådan situation kan eleven försöka ta sig ur det begränsade livsutrymmet. Inte sällan är det en sådan upptrappning som leder fram till akuta, ibland livshotande kriser.²³

Internationell forskning har också visat att konflikter mellan elev och familj kan trappas upp i det mer individorienterade samhället, där det enligt familjen finns flera hot, bland annat en öppen exponerande sexualitet eller att flickor har pojkars nära vänner.²⁴ Detta kan till exempel komma till uttryck i att föräldrar inte vill att deras barn ska delta i skolans sex- och samlevnadsundervisning.²⁵

23 Darvishpour (2006).

24 Fisek & Sunar (2005).

25 Schlytter, Högdén, Ghadimi, Backlund & Rexvid (2009).

Hur kan skolan arbeta?

Skolan är en central plats för alla barn och ungdomar. För elever som är utsatta för familjens kontroll är skolan ofta en oas, en plats att längta till, ett liv utanför familjen – men också en plats där eleverna upplever att mycket ska hända mellan åtta på morgonen och fyra på eftermiddagen.²⁶ Hur kan då skolan arbeta med frågor som rör hedersrelaterat våld och förtryck?

Skolan är till för eleven och det är eleven som individ som står i fokus. Detta uttrycks på följande sätt i läroplanen:

”Skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet.”

Alla elever ska ha lika möjligheter och därför ska undervisningen enligt läroplanen ”anpassas till varje elevs förutsättningar och behov”.²⁷ Vidare ska undervisningen ”främja elevernas fortsatta lärande och kunskapsutveckling med utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper”.²⁸ Dessa principer är ytterst angelägna för elevens utveckling i skolan.

Skolans komplexa uppdrag och elevernas individuella situationer kräver att arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck i skolan sker parallellt på flera nivåer (arbetet på varje nivå beskrivs i detalj längre fram i materialet).

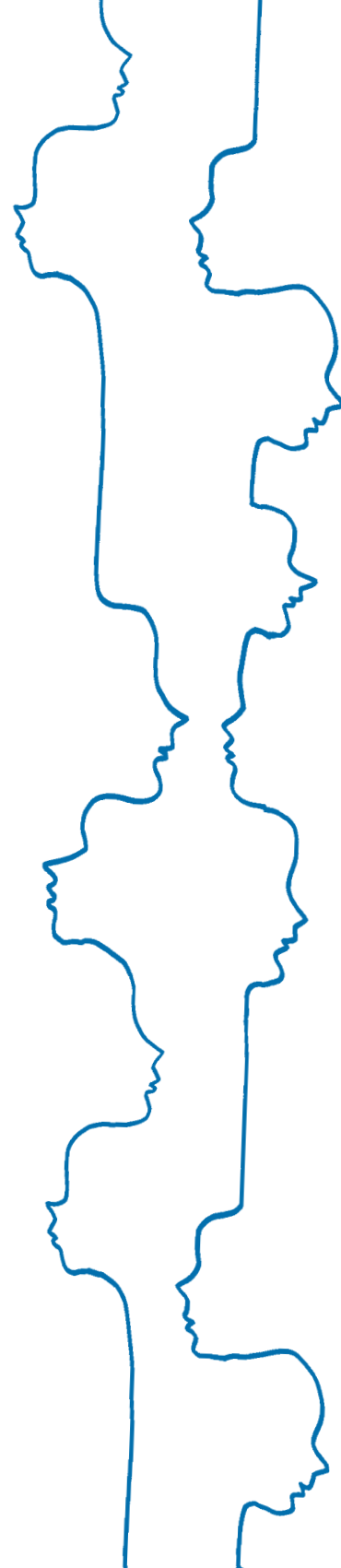
- Att nå alla elever genom utbildningen (se sidan 15)
- Att nå alla föräldrar (se sidan 19)
- Att upptäcka utsatthet hos elever (se sidan 20)
- Att agera vid misstanke eller kännedom (se sidan 25)

När det gäller samhällets insatser kring hedersrelaterat våld och förtryck har fokus ofta varit på den akuta situationen som till exempel kan kräva skyddat boende. Men de två första punkterna, som handlar om det främjande och förebyggande arbetet, är i högsta grad centrala. Här kan skolan göra mycket för att stärka elevers psykiska hälsa och också tidigt utveckla samarbetet med föräldrar. Skolan kan

²⁶ SOU 2010:84.

²⁷ Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet; grundsärskolan; specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmen i vissa fall; sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmen i vissa fall; gymnasieskolan samt gymnasiesärskolan.

²⁸ Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet; specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmen i vissa fall och sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmen i vissa fall.

upptäcka utsatthet hos elever, och ska agera vid misstanke och upptäckt. Skolan har härigenom ett viktigt ansvar i arbetet med att motverka hedersrelaterat våld och förtryck. Personal i skolan är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa.²⁹ Det är socialtjänsten som har ansvaret för att barnet ges skydd i akuta situationer.³⁰

Enligt diskrimineringslagen ska skolan arbeta med aktiva åtgärder. Aktiva åtgärder är ett förebyggande och främjande arbete för att inom en verksamhet motverka diskriminering och på annat sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett diskrimineringsgrund.³¹

En förenklad beskrivning av lagens definition av diskriminering är att någon missgynnas eller kränks. Missgynnandet eller kränkningen ska ha samband med någon av de sju diskrimineringsgrunderna kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder.³²

Arbetet med aktiva åtgärder innebär att skolan ska bedriva ett förebyggande och främjande arbete genom att genomföra ett fortlöpande arbete i fyra steg:

1. undersöka om det finns risker för diskriminering eller repressalier eller om det finns andra hinder för enskildas lika rättigheter och möjligheter i verksamheten,
2. analysera orsaker till upptäckta risker och hinder,
3. vidta de förebyggande och främjande åtgärder som skäligen kan krävas, och
4. följa upp och utvärdera arbetet enligt punkterna 1–3.

Skolan ska även ta fram riktlinjer och rutiner mot trakasserier och sexuella trakasserier. Arbetet ska ske i samverkan med elever och anställda på skolan och löpande dokumenteras.³³

Skolan kan lyfta in frågor som rör hedersrelaterat våld och förtryck i arbetet med aktiva åtgärder. Det kan exempelvis handla om att förebygga trakasserier mellan elever som har koppling till heder och som har samband med någon diskrimineringsgrund, exempelvis kön eller sexuell läggning.

När en skola gör sin nulägesanalys som en del av det systematiska kvalitetsarbetet, kan frågor om hedersrelaterat våld och förtryck lyftas in i jämställdhetsarbetet.

29 14 kap. 1 § socialtjänstlagen.

30 Socialstyrelsen (2014).

31 www.do.se 2018-06-27

32 www.do.se 2018-06-27

33 www.do.se 2018-06-27

Genom att göra detta kan rektor säkerställa att perspektivet inte faller bort eller att det begränsas till enstaka insatser. Arbetet kan planeras, genomföras och följas upp på flera olika nivåer på skolan. Det kan handla om att se över och följa upp skolpersonalens kunskap om problematiken, att utveckla ett normmedvetet förhållningssätt hos personalen, att ha med perspektivet i elevhälsans och skolledningens arbete med elevärenden samt att se hur frågan tas upp inom ramen för kurs- och ämnesplaner liksom inom sex- och samlevnadsundervisningen. Arbetet kan också handla om att ta fram och följa upp handlingsplaner med tydliga och välfrankade rutiner i situationer som kräver stöd och skydd. Det kan även handla om rutiner för hur skolan hanterar situationer som till exempel berör könsstympling. Att i samband med trivselundersökningar fråga efter bland annat sexuella trakasserier och trakasserier som har samband med kön och upplevd kontroll mellan elever kopplat till kön, kan vara ett sätt både att synliggöra rådande normer på skolan och att påbörja ett förändringsarbete som kan vara kopplat till hedersrelaterad problematik. Ett aktivt arbete med normer som utgår från skolans värdegrund är ett sätt att skapa möjligheter för skolpersonalen att reflektera och diskutera personalens egna utgångspunkter och föreställningar i arbetet med eleverna.

1. ATT NÅ ALLA ELEVER GENOM UTBILDNINGEN

Den första nivån på arbetet innebär att skapa en skola där alla barn och ungdomar kan utvecklas, lära och känna omsorg och omtanke. Detta är en del av skolans grundläggande uppdrag och framgår av skollagen och läroplanerna. Det innebär bland annat en skola med ett gott skolklimat, tillitsfulla relationer samt elever som känner sig sedda och får återkoppling på sitt arbete. En skola där elever kan känna sig värdefulla, få optimism och framtidstro. Det är också en skola som ger eleverna stöd i att utveckla goda kamratrelationer och som är en mötesplats för viktiga existentiella samtal om relationer, kärlek och sexualitet.

MÄNNISKORS LIKA VÄRDE OCH RÄTTEN TILL KUNSKAP OCH UTBILDNING

Skolans arbete med kvinnors och mäns villkor finns tydligt uttryckt i skollag och läroplaner. Enligt skollagen ska utbildningen utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och mänskliga rättigheter, såsom exempelvis alla människors lika värde och jämställdhet.³⁴

³⁴ 1 kap. 5 § skollagen.

LÄROPLAN FÖR GRUNDSKOLAN SAMT FÖR FÖRSKOLEKLASSEN OCH FRITIDSHEMMET

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet mellan människor är de värden som skolan ska gestalta och förmedla

(...)

Undervisningen ska anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. Den ska främja elevernas fortsatta lärande och kunskapsutveckling med utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper

(...)

Skolan ska verka för jämställdhet. Skolan ska därmed gestalta och förmedla lika rättigheter, möjligheter och skyldigheter för alla människor, oberoende av könstillhörighet. I enlighet med grundläggande värden ska skolan också främja interaktion mellan eleverna oberoende av könstillhörighet. Genom utbildningen ska eleverna utveckla en förståelse av hur olika uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt kan påverka människors möjligheter. Skolan ska därigenom bidra till att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska könsmonster och hur de kan begränsa människors livsval och livsvillkor.

Barnkonventionen

Nästan alla stater i världen har bundit sig till FN:s barnkonvention. Därigenom har nästan hela världen ett gemensamt dokument som synliggör barns och ungdomars rättigheter. Nedan sammanfattas några av de centrala artiklarna:

- **ARTIKEL 2** anger att alla barn ska garanteras de rättigheter som anges i barnkonventionen oberoende av barnets eller dess förfäder eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, handikapp, börd eller ställning i övrigt.
- **ARTIKEL 3** slår fast att barnets bästa alltid ska komma i främsta rummet vid alla handlingar som rör barn.
- **ARTIKEL 12** handlar om barnets rätt att uttrycka sina åsikter och att få dem beaktade i alla frågor som hen i förhållande till barnets ålder och mognad.
- **ARTIKEL 13 OCH 14** slår fast barnets rätt till yttrandefrihet, tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet.
- **ARTIKEL 19** lyfter fram att barn ska skyddas mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, vilket även innefattar sexuella övergrepp.
- **ARTIKEL 28 OCH 29** anger barnets rätt till utbildning. Barnets utbildning skall syfta till att utveckla respekt för de mänskliga rättigheterna, tolerans, jämlikhet mellan könen och vänskap mellan alla folk.
- **ARTIKEL 31** anger barnets rätt till vila och fritid, till lek och rekreation anpassad till barnets ålder samt rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet.

KÄLLA: BARNKONVENTIONEN*

* FN:s konvention om barnets rättigheter, 1989

I KURS- OCH ÄMNESPLANER

I flera kurs- och ämnesplaner är kunskap om mänskliga rättigheter, jämställdhet, kön, sexualitet och relationer viktiga delar för att förstå ämnets helhet. Detta ger förutsättningar för att arbeta med frågor som rör hedersrelaterad problematik i ämnesundervisningen. Frågor och samtal om makt, tolkningar och källkritik ger inom ramen för bland annat ämnen som historia, samhälls- och religionskunskap goda förutsättningar för arbete med områden som berör eleverna. Här kan eleverna också diskutera viktiga existentiella frågor. Skolan ger alla elever möjlighet att få reflektera och samtala om angelägna frågor tillsammans med vuxna.

DEN ÄMNESINTEGRERADE SEX- OCH SAMLEVNADSUNDERVISNINGEN

I läroplanerna för de obligatoriska skolformerna står att rektorn ”har ansvar för att [...] i undervisningen i olika ämnen integrera ämnesövergripande kunskapsområden, exempelvis miljö, trafik, jämställdhet, konsumentfrågor, sex och samlevnad samt riskerna med tobak, alkohol och andra droger.”

Det ämnesövergripande arbetet ger alla elever möjlighet att diskutera sexualitet, relationer och jämställdhet i flera ämnen och därmed utifrån olika perspektiv. Att eleverna får kunskap om sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter är viktigt för att kunna bestämma över sin egen kropp, sexualitet och reproduktion. Genom att göra eleverna delaktiga och lyssna till deras tankar och funderingar om sexualitet och relationer kan undervisningen göras relevant.

I sex- och samlevnadsundervisningen finns det många tillfällen att beröra den hedersrelaterade problematiken. Det kan handla om allt från ryktesspridning, framtidsdrömmar, föräldrars förväntningar på äktenskap, äktenskapstvång, rätten att själv få välja sin partner, oskuld, mödomshinna/slidkrans, könsstympning till samhällets maktstrukturer.

Skolinspektionens kvalitetsgranskning av sex- och samlevnadsundervisningen från 2018 lyfter exempel på hur hedersrelaterade frågor kan lyftas in i sex- och samlevnadsundervisningen. På en gymnasieskola har eleverna vid flera tillfällen haft PBL-baserade arbeten³⁵ i olika ämnen som knyter an till kunskaper om bland annat sexualitet, jämställdhet, identitet, relationer, kroppen, könsstympning och hedersrelaterad problematik. På en skola beskrivs att arbetet mot hedersproblematik ingår i skolans ”sex- och samlevnadspaket”. Det framgår även av Skolinspektio-

³⁵ PBL (problembaserat lärande) är en arbetsmetod där eleverna arbetar med fallstudier som har verklighetsanknytning. Eleverna tar själva ansvar för sitt lärande med stöd av en handledare. Skolinspektionen (2018).

nens undersökning att många lärare känner sig osäkra på hur de ska hantera frågor som rör heder i sex- och samlevnadsundervisningen, och att vissa skolor i detta arbete tar hjälp av elevhälsan.³⁶

Rätten att delta i all undervisning

Skolans personal, speciellt rektorer, kan hamna i ett dilemma mellan den svenska diskrimineringslagstiftningen, familjens värderingar och barnens behov av tillhörighet och omvårdnad. Genom att tidigt etablera kontakt med föräldrar, kan skolan både beskriva skolans värdegrund och strukturer samt bygga en dialog med föräldrar.³⁷ Läs mer om detta under 2. *Att nå alla föräldrar.*

Det förekommer ibland önskemål från elever och föräldrar om att undervisning i till exempel sex- och samlevnad eller idrott ska vara könsuppdelad. Enligt läroplanerna för de obligatoriska skolformerna ska skolan organisera utbildningen så att elever möts och arbetar tillsammans samt prövar och utvecklar sin förmåga och sina intressen, med samma möjligheter och på lika villkor oberoende av köns-tillhörighet.³⁸ Det innebär att utgångspunkten för organisering och planering av utbildningen är att inte dela upp elever efter kön.

Diskrimineringsombudsmannen (DO) har tagit ställning till könsuppdelad undervisning i ett beslut. Enligt DO:s bedömning är utrymmet för att dela upp elever efter kön mycket begränsat. Att könsuppdelad undervisning kan vara diskriminering som har samband med kön, exempelvis om verksamheten i grupperna skiljer sig åt eller om någon elev upplever könsuppdelningen i sig som negativ. Att dela upp elever utifrån kön kan även vara diskriminering som har samband med könsöverskridande identitet eller uttryck. Det kan vara fallet när läraren avgör elevernas könstillhörighet.³⁹

En del skolor har upplevt att föräldrar inte vill att deras barn ska delta i sex- och samlevnadsundervisning, musik, religionskunskap eller idrott och hälsa, där simning är ett av momenten.⁴⁰ En kartläggning inom Stockholms stad visar bland annat att 12 procent av flickorna och att 13 procent av pojkarna har minst ett ”skolförbud”. Med det menas att eleverna är förbjudna att delta i viss undervis-

36 Skolinspektionen (2018).

37 Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet; specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmen i vissa fall och sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmen i vissa fall.

38 Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet; specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmen i vissa fall och sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmen i vissa fall.

39 Diskrimineringsombudsmannens beslut 2017-07-07 i ärende GRA 2017/56.

40 Schlytter, Högdin, Ghadimi, Backlund & Rexvid (2009).

ning eller vid klassträffar utanför skolan. Regelverket kring befrielse från undervisning är idag restriktivt – alla elever har rätt till utbildning. Det krävs, enligt skollagen, ”synnerliga skäl för befrielse från undervisning med skolplikt”, vilket innebär mycket starka skäl och beslutet får endast avse enstaka tillfällen under ett läsår. Befrielse från obligatorisk undervisning kan bara bli aktuell i vissa utpräglade undantagsfall och endast gälla enstaka obligatoriska inslag i undervisningen.⁴¹ Befrielsen får inte innebära att eleven riskerar att inte uppnå kunskapskraven i ämnet.⁴² Det är rektorn som ska fatta beslut i frågor som rör befrielse och denna beslutanderätt kan inte delegeras till någon annan.⁴³

Skolan har ett ansvar att ge det stöd som eleven behöver och att anpassa undervisningen så att eleven kan visa sina kunskaper.⁴⁴ Att inte bli godkänd i ett ämne kan få betydande konsekvenser i framtiden för en elev.⁴⁵

2. ATT NÅ ALLA FÖRÄLDRAR

Skolpersonalen behöver tidigt skapa tillitsfulla relationer till alla föräldrar. Föräldrar behöver känna att de kan ha ett samarbete med skolan, och det är skolpersonalens ansvar att kvaliteten i samarbetet utvecklas.

Grundläggande i allt föräldrasamarbete är dialogen. Genom en dialog ökar förståelsen för skolans värdegrund. Om föräldrar inte delar skolans värdegrund, inte litar på skolan eller inte litar på att skolpersonal delar skolans värdegrund, kan det från skolans sida vara svårt att skapa tillitsfulla relationer till föräldrarna. Det är ändå nödvändigt att försöka, dels av hänsyn till eleven dels för att föräldrar genom skolans agerande kan få positiva erfarenheter av skolan.

I en enkätstudie visade det sig att i skolor där merparten av eleverna hade utländsk bakgrund fick föräldrar mindre kunskap om skolans styrdokument och arbetssätt, jämfört med skolor där merparten av eleverna hade föräldrar födda i Sverige.⁴⁶ Skolpersonal och föräldrar bör därför tillsammans gå igenom och diskutera skolans pedagogiska arbetssätt, läroplanens intention, innehåll i undervisningen och hur de som föräldrar kan stödja och ta del av sina barns skolgång. Lärare behöver också förklara hur undervisning i olika ämnen kan läggas upp.

41 7 kap. 19 § skollagen.

42 Prop. 2009/10:165, Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet, 341.

43 7 kap. 19 § skollagen.

44 3 kap. skollagen.

45 Kammarrätten i Sundsvalls dom 2013-07-04 i mål nummer 1492-12.

46 Erikson (2009).

Uppgiften att arbeta med föräldrar är skolans angelägenhet och inte nödvändigtvis elevens undervisande lärare. Om föräldrar är negativa till läraren och uttrycker det hemma, kan det påverka relationen mellan eleven och läraren och därmed elevens lärande.

Det är inte enbart skolans ansvar att arbeta med föräldrar och hedersrelaterat våld och förtryck, utan genom samarbete med andra aktörer kan elevens situation förbättras.⁴⁷ I detta arbete behöver skolan ta hänsyn till forskning som visar att vissa skolors åtgärder mot hedersrelaterat förtryck kan innebära stigmatisering av utländskt födda elever och deras föräldrar genom att varje konflikt inom dessa familjer tolkas som hedersrelaterad.⁴⁸ Problemet med att många föräldrar med utländsk bakgrund och kortare utbildning inte brukar komma på skolornas föräldramöten kan exempelvis avhjälpas genom att skolan hittar mindre formella mötesformer där också föräldrarna kan vara delaktiga. Det är även viktigt att ha i åtanke att skolan många gånger är en frizon för elever som lever med begränsat livsutrymme.⁴⁹ Om skolan överväger att anordna aktiviteter för vuxna som inte är kopplade till elevens skolgång är det viktigt att rektorn funderar över tänkbara konsekvenser för elever som lever i ett sammanhang där det förekommer hedersrelaterat våld och förtryck.

Att utgå från barnets rätt till utbildning och att samtidigt ta hänsyn till föräldrars rätt att styra uppfostran av sina barn kan vara komplicerat. Uppstår härvid en konflikt mellan barnets rätt till utbildning och föräldrars rätt till uppfostran, är det barns rätt till utbildning i skolan som är skolans utgångspunkt.⁵⁰

3. ATT UPPTÄCKA UTSATTHET HOS ELEVER

SE, LYSSNA OCH VÅGA SAMTALA

Att ha förmåga att upptäcka utsatthet innebär att våga se, att lyssna, att ta elevens berättelse på allvar och att kunna möta de svårigheter som eleven tar upp. Ibland kan den vuxne behöva fråga hur eleven har det inte bara en gång utan vid flera olika tillfällen. Det är viktigt att skolans personal i ord och handling visar eleverna att de kan anförtro sig till dem. I publikationen *Starkare än du tror* berättar en lärare om sina erfarenheter från möten med framför allt flickor i skolan:

47 29 kap. 13 § skollagen samt Darvishpour (2015).

48 Gruber (2007).

49 Darvishpour (2011).

50 7 kap. 2–3 § skollagen.

”Som lärare har jag mött flickor som känt sig hotade, men där det rett upp sig med familjen. Men det har också förekommit situationer där hoten varit så allvarliga att flickan fått ett skyddat boende. På den skola jag var på då hade vi upparbetade kontakter och telefonnummer till personer som flickan kan gå vidare och prata med. För mig som lärare handlar det om att se var mitt ansvar tar slut och var andras tar vid. Som pedagog måste jag sätta en gräns. Jag kan inte lösa deras liv, men jag kan vara en trovärdig vuxen.

Om en flicka berättar för mig att nu har jag det så här svårt, då är det min skyldighet att ta flickan på allvar och ge henne möjlighet att komma vidare om hon vill. Men det är inte mitt mandat att gå vidare, här finns elevhälsan och sedan socialtjänsten. Det är viktigt att man som lärare kan ge stöd i processen men man ska inte ta över den. Är det så att flickan känner att hon behöver prata går det bra att söka mig.”⁵¹

Läraren talar om betydelsen av bekräftelse och fortsätter: ”Jag lyssnar och det är också ett sätt för henne att bearbeta och sätta ord på det hon känner.” Att inte lyssna, menar läraren, kan innebära nya kränkningar. Det kan leda till att tilliten till vuxna får sig ytterligare en törn och det kan vara svårt att återfå flickans förtroende.

Eleven behöver således en samtalspartner i skolan som är insatt i området, som kan lyssna och finnas till hands under en längre period. En skolsköterska säger: ”Alla elever ska veta att det finns en vuxen på skolan som de kan prata med och som helst rör sig varje dag i skolmiljön”.

För nyanlända barn är psykisk ohälsa är ett av de allvarligaste hälsoproblemen. Ett problem som för många tycks förvärras efter en tid i Sverige.⁵² Att förstå att den psykiska ohälsan kan ha samband med hedersproblematik är ett sätt att upptäcka utsatthet hos dessa barn. Flera undersökningar visar även att barn med funktionsnedsättning ofta är mer våldsutsatta och riskerar i högre grad än andra barn att fara illa.⁵³

51 Myndigheten för skolutveckling (2003).

52 Barnombudsmannen (2017) samt Jakobsen, Meyer, & Heir (2014).

53 Algood, Hong, Gouridine & Williams (2011).

SKÄL TILL ORO?

Skolpersonal ska inte göra bedömningar, det är socialtjänstens uppgift. Skolpersonal ska uppmärksamma varningssignaler och ha rutiner för samverkan med och orosanmälan till socialtjänst. Genom att vara uppmärksam kan personalen få en uppfattning om hur eleven har det. Ett sätt att få kännedom om elevens situation och möjliga begränsningar kan vara att lyssna till vad eleven beskriver om sitt eget handlingsutrymme.⁵⁴

- Vad vill eleven göra som hen inte får göra? Vad måste eleven göra som hen inte vill göra?

Personalen inom elevhälsan kan ställa relativt enkla frågor i mötet med eleven:

- Har du någon i familjen som du kan prata med? Vad kan du tala med din mamma om? Med din pappa? Med din bror? Med din syster? Med annan släkting?

Utifrån de svar eleven ger kan skolpersonalen få en relativt god bild av hur utsatt eleven är och hur ensam hen är i denna situation.

I samband med lov eller vid skolavbrott kan risken öka för att eleven utsätts för tvångsäktenskap eller könsstympning. I vissa fall har barn och unga i samband med ledighet förts ut ur landet.⁵⁵ De utsatta eleverna kan vara såväl flickor som pojkar men även elever som inte identifierar sig på detta sätt.

⁵⁴ Bauböck (1986).

⁵⁵ Länsstyrelsen Östergötland (2018).

Elever som lever i en hederskontext kan reagera på olika sätt. Skolpersonal kan vara uppmärksam på flera olika varningstecken på att eleven har det svårt. Hedersrelaterat våld och förtryck kan ligga bakom varningstecknen men det kan även handla om andra förhållanden i elevens liv.

- Bevakning av syskon eller andra familjemedlemmar.
- Olika villkor för syskons deltagande i sociala sammanhang.⁵⁶
- Olika kläd- och beteendekoder i och utanför skolan.
- Rigid kontroll av fritiden, till exempel att eleven inte får delta i aktiviteter utanför skolan.
- Få eller inga kamratkontakter utanför skolan.
- Önskemål hemifrån om undantag från viss undervisning, till exempel sex- och samlevnadsundervisning.
- Kontinuerliga somatiska symptom som magvärk, huvudvärk och illamående.
- Återkommande frånvaro och skolk.
- Koncentrationssvårigheter och försämrade studieresultat.
- Depression och självmordstankar.
- Utåtagerande beteende för att få uppmärksamhet.
- Avsaknad av vuxna stödpersoner utanför familjen.
- Föräldrar som drar sig undan all kontakt med skolan och föräldrar som motsätter sig stödinsatser från skolans sida.
- Oro över att familjen ska få reda på att man är homosexuell, bisexuell eller transperson.
- Oro över att föras ut ur landet under lov eller utlandssemester och bli bortgift.
- Eleven rymmer hemifrån.
- Konkreta planer på äktenskap mot elevens vilja.⁵⁷
- Synliga skador av våld.⁵⁸
- Uppvisade symptom som kan vara en konsekvens av att flickan är könsstympad.⁵⁹
- Önskan om att "återställa" sin "mödomshinna"/slidkrans eller tvingas till "oskulds-kontroll" för att söka oskuldsintyg eller oskuldsoperation.⁶⁰

Läs om rådgivande samtal med socialtjänsten, nationella kompetensteamets stödlinje för yrkesverksamma och om orosanmälan under 4. Att ge stöd och skydd.

56 SOU 2010:84.

57 Ungdomsstyrelsen (2009).

58 Länsstyrelsen Östergötland (2018).

59 Länsstyrelsen Östergötland (2015).

60 Det finns i en del samhällen ett starkt socialt tryck och kontroll på att en ogift kvinnas "mödomshinna" (slidkrans) är intakt till bröllopsnatten. Christiansson & Eriksson (2004); Essén (2004) samt Socialstyrelsen (2013c).

ELEVHÄLSANS OMFATTNING

25 § För eleverna i förskoleklassen, grundskolan, grundsärskolan, sameskolan, specialskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska det finnas elevhälsa. Elevhälsan ska omfatta medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Elevhälsan ska främst vara förebyggande och hälsofrämjande. Elevernas utveckling mot utbildningens mål ska stödjas.

För medicinska, psykologiska och psykosociala insatser ska det finnas tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog och kurator. Vidare ska det finnas tillgång till personal med sådan kompetens att elevernas behov av specialpedagogiska insatser kan tillgodoses.

Ur 2 kap. 25 § skollagen (2010:800)

ELEVHÄLSANS VIKTIGA ROLL

Skollagen ger eleven rätt till elevhälsa. Eleven ska ha tillgång till skolsköterska, kurator, psykolog och skolläkare. Det ska också finnas tillgång till personal med sådan kompetens att elevernas behov av specialpedagogiska insatser kan tillgodoses.⁶¹

Elevhälsan har en viktig roll i arbetet med hedersrelaterat våld och förtryck, och för lärare kan det vara självklart att det är elevhälsan som möter eleven vid utsatthet. Elevhälsan och elevhälsoteam har oftast bättre möjligheter än läraren att hjälpa eleven vidare till socialtjänsten. Elevhälsans personal behöver bland annat därför ha kunskaper om och bidra till skolans arbete med att bemöta elever som till exempel lever med en hedersrelaterad problematik.⁶²

För elever som lever i hedersförtryck är en lättillgänglig elevhälsa viktig. När ett problem uppstår vill man ofta prata omedelbart, kanske med sin mentor eller med en skolsköterska eller kurator. Är till exempel skolsköterskan inte där vill elever ofta veta var de kan nå skolsköterskan, speciellt om situationen upplevs som akut. Det samma gäller för skolkuratorn. En skolkurator som finns kontinuerligt på skolan har möjlighet att samarbeta med lärare och att röra sig i elevernas miljöer och därmed göra sig synlig och lättillgänglig för eleverna. Erfarenheterna från akuta situationer visar att samarbetet mellan rektorn, lärare och elevhälsan är centralt.

Skolan har även en viktig roll i att hjälpa elever till den vård de har rätt till och är i behov av, till exempel vid konsekvenser av könsstympning. Genom det fortlöpande individinriktade elevhälsoarbetet kan skolsköterskan bygga upp en relation till varje enskild elev som möjliggör att eleven lättare kan ta upp upplevda problem och svårigheter.⁶³

Nationella stödtelefonen

Är du yrkesverksam och behöver råd och konsultation i situationer där elever och vuxna är utsatta, eller som du misstänker riskerar att utsättas för hedersrelaterat förtryck, våld, barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning?

Ring telefonnummer: 010-223 57 60

Nationella kompetensteamet

61 2 kap. 25–28 §§ skollagen.

62 Skolverket och Socialstyrelsen (2016).

63 Socialstyrelsen (2016).

4. AGERA VID MISSTANKE ELLER KÄNNEDOM

Den fjärde nivån handlar om att ge stöd och skydd genom anmälan till socialtjänsten. Det kan handla om situationer som i olika utsträckning kan vara brådskande och akuta. Eleven kan till exempel hotas av familjen eller så kan det finnas planer på att sända eleven till ett annat land mot hens vilja. Det kan även röra sig om att en elev behöver stöd på grund av exempelvis könsstympling. För att skolan ska kunna ge stöd och skydd är det viktigt att skolan har tydliga och välförankrade rutiner. Alla berörda – skolpersonal, socialtjänst och polis – bör veta hur de ska agera, eftersom en del situationer kan vara brådskande. Samverkan behöver därför byggas upp innan problem uppstår.

SAMVERKA – INÅT OCH UTÅT

På initiativ från socialnämnden ska skolan samverka i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa. Samverkan ska ske med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs.⁶⁴ Att samverka innebär att arbeta med ett gemensamt syfte, att hitta ett gemensamt förhållningssätt utifrån olika professionella positioner och att bygga upp en ömsesidig tillit till varandras kunskaper. Väl upparbetade kontakter med socialtjänsten behöver finnas, så att skolans personal känner sig trygg att agera när eleven behöver stöd och skydd.⁶⁵ Men även upparbetade kontakter med barn- och ungdomspsykiatri, ungdomsmottagning, polis, tjej- och kvinnojourer, mansjourer med flera är viktiga.⁶⁶

Om lärare eller annan skolpersonal är osäker över elevens situation är det viktigt att omgående kontakta socialtjänsten.⁶⁷ Skolpersonalen bör då nämna att oron rör hedersrelaterad problematik. Stöd och rådgivning för yrkesverksamma går även att få hos det nationella kompetensteamet.

64 29 kap. 13 § skollagen.

65 Skolverket (2010).

66 Myndigheten för skolutveckling, Rikspolisstyrelsen och Socialstyrelsen (2007).

67 Socialstyrelsen (2014b).

Sekretess i skolan

I KORTHET

I det **offentliga skolväsendet** gäller sekretess till skydd för elevernas enskilda förhållanden, dels inom elevhälsan dels inom den särskilt elevstödjande verksamheten i övrigt.

Inom **elevhälsan** gäller stark sekretess enligt 25 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (OSL) för de medicinska insatserna och stark sekretess enligt 23 kap. 2 § första stycket OSL för de övriga insatserna (psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska). Att sekretessen är stark innebär att man presumerar att uppgifterna är känsliga och skyddas av sekretess men att uppgifterna, efter prövning, kan lämnas ut om det står klart att så kan ske utan att den uppgifterna rör eller dennes närstående lider men.

I 2 kap 25–28 §§ skollagen finns en samlad reglering av elevhälsan.

I skolans **särskilda elevstödjande verksamhet** i övrigt gäller svag sekretess enligt 23 kap. 2 § andra stycket OSL. Den särskilda elevstödjande verksamheten är den stödverksamhet som ofta bedrivs av lärare och avser sådant särskilt stöd till enskilda elever som ges utöver det stöd som varje elev ska få inom ramen för den gemensamma undervisningen och sociala samvaron i skolan. Svag sekretess innebär att man utgår från att uppgifterna kan lämnas ut, men att de inte ska lämnas ut om det efter prövning visar sig att någon kan lida men av det. Svag sekretess gäller även i ärenden om **tillrättaförande** av en elev eller om **skiljande** av en elev från vidare studier.

Av 23 kap. 2 § tredje stycket OSL följer det att skolan och kommunen även kan sekretessbelägga uppgifter som rör enskildas identitet, adress och andra liknande uppgifter vid **befarad personföljelse** och andra former av trakasserier.

För **fristående skolor** (med enskild huvudman) gäller tystnadsplikt för i princip samma uppgifter som skyddas av sekretessen för offentliga skolor. Detta följer av 29 kap. 14 § skollagen.

Har skolan rutiner?

I samverkan mellan skolpersonal och mellan skolan och myndigheter kan det uppstå problem om det finns oklarheter i ansvarsfördelningen. Oklarheter kan bero på bristande kunskap hos berörda parter, till exempel skolpersonalens kunskap om lagstiftning och om skolans rutiner i samband med att en elev far eller befaras fara illa. Hur ska till exempel skolan agera om en elev inte kommer tillbaka efter ett lov, om elever kommer till skolan med synliga märken efter fysiska skador, eller om en förälder eller annan närstående person kommer till skolan och där misshandlar eleven? Att ha en etablerad kontakt med socialtjänsten och prata om samarbetet, kan bidra till att eleverna får rätt stöd och skydd i tid.

SKYLDIGHET ATT ANMÄLA ORO FÖR BARN

Skolpersonal är skyldiga enligt lag att genast anmäla om de i sitt arbete får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa. Skolpersonal är också skyldiga att lämna de uppgifter som kan vara av betydelse för socialtjänstens utredning.⁶⁸

Skolpersonalen behöver inte vara säker på att barnet far illa, det räcker med en misstanke. Det är socialtjänsten som ska utreda barnets situation och bedöma om barnet behöver det skydd eller stöd som de förfogar över.⁶⁹

Om skolpersonalen inte vet om en anmälan ska göras eller inte, kan de kontakta socialtjänsten och beskriva situationen. Socialtjänsten kan också ge skolpersonalen råd om vad hen bör och inte bör säga till barnet och familjen. Om skolpersonalen inte vill att samtalet ska hanteras som en anmälan, ska hen inte berätta vilket barn det handlar om. Men eftersom en anmälan ofta är en förutsättning för att socialtjänsten ska kunna agera är det viktigt att tänka på att ett samtal inte ersätter en anmälan.⁷⁰

Det är viktigt att vid kontakt med socialtjänsten nämna att oron rör hedersrelaterad problematik, så att socialtjänsten i sin tur förstår att kontakt med föräldrar kan öka risken för eleven. Om skolan är orolig för att eleven far illa på grund hedersrelaterad problematik i hemmet, bör skolan inte kontakta föräldrarna utan kontakta socialtjänsten.

68 29 kap. 13 § skollagen samt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen.

69 Socialstyrelsen (2014a).

70 Socialstyrelsen (2014b).

VID ORO FÖR EN ELEV ÄR DET ALLTID BRA ATT:

- Föra och spara anteckningar över det eleven berättar, till exempel vad hen är orolig för, eventuella hot eller andra signaler som eleven visar.
- Spara eventuella sms, chatt-konversationer eller annan kommunikation som kan finnas mellan elev och skolpersonal.
- Spara ledighetsansökningar.

VÅRDNADSHAVARENS INSYNSRÄTT

I den mån en **vårdnadshavare** har rätt och skyldighet, enligt 6 kap. 11 § föräldrabalken, att bestämma i frågor som rör en underårig elevs personliga förhållanden gäller som huvudregel inte den nämnda sekretessen mot vårdnadshavaren. Vårdnadshavarens bestämmanderätt och rätt till insyn varierar dock i omfattning bl.a. med hänsyn till den underåriges ålder och mognad. I undantagsfall får vårdnadshavarens insyns rätt vika, nämligen om det kan antas att eleven lider betydande men om uppgiften röjs för vårdnadshavaren. Detta följer av 12 kap. 3 § OSL.

Elevhälsan bör informera eleven om när en anmälan görs och hur den går till.⁷¹ Anmälan görs många gånger av rektorn, men all personal på skolan har en skyldighet att anmäla.⁷²

Om skolan misstänker att ett barn har utsatts för ett brott är det viktigt att skolan också överväger att göra en polisanmälan.⁷³

Att behålla ett barnperspektiv

Personal kan ibland känna en osäkerhet över hur akuta hoten som riktas mot eleven är. När en elev har tagit mod till sig och berättat om sin situation är det viktigt att ge eleven stöd. Eleven själv vet om hotet är reellt. Situationen kan bli farlig för eleven om skola och socialtjänst missbedömer elevens situation. Skolan måste lyssna och tro på eleven i den stund hen berättar om sina svårigheter. En del elever har svårt att bedöma riskerna och kan undervärdera dem.

FÖRÄNDRAT REGELVERK

Straffskalorna för vissa allvarliga våldsbrott

Straffskalorna för vissa allvarliga våldsbrott har skärpts. Det innebär bland annat att straffskalorna för brott mot lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor skärps. Lagändringarna trädde i kraft den 1 juli 2017.

Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap

Från och med den 1 juli 2014 gäller nya straffrättsliga och civilrättsliga bestämmelser som stärker skyddet mot tvångsäktenskap och barnäktenskap. Två nya brott infördes i brottsbalken. Vidare avskaffades möjligheten för barn att få dispens att gifta sig. Reglerna om erkännande av utländska äktenskap skärptes också.

Elever med skyddade personuppgifter

Många elever som lever med skyddade personuppgifter⁷⁴ har erfarenhet av hot och våld. De behöver därför trygghet för att kunna koncentrera sig på skolarbete och fritidsverksamhet. Skolan kan göra mycket för att underlätta vardagen och stödja eleven genom att skyddssystemen fungerar. Det är rektorn som ansvarar för att skyddade personuppgifter hanteras på ett korrekt sätt i verksamheten, och att de

71 Länsstyrelsen i Uppsala län (2008).

72 14 kap. 1 § socialtjänstlagen.

73 Socialstyrelsen (2014a).

74 Skatteverket (2018).

unga får den utbildning och det stöd de har rätt till. När skolan får veta att de ska ta emot en elev med skyddade personuppgifter, är det viktigt att rektorn inledningsvis planerar vem som ska vara exempelvis mentor och klassföreståndare. Det är även viktigt att planera för ett första samtal med eleven, att en handlingsplan upprättas och att elevens skolsituation regelbundet följs upp.

Så långt som möjligt ska skolans verksamhet anpassas så att alla elever kan delta. Det är bra att se över rutiner och arbetsmetoder som riskerar att leda till att elever med skyddade personuppgifter pekats ut. Det kräver uppfinningsrikedom från de vuxna och en förmåga att lyssna på eleven.⁷⁵

Skolans roll vid placering av elever

För de elever som inte bor kvar i sin ursprungsfamilj och behöver byta skola är det mycket viktigt med kontinuitet i skolgången. Både den avlämnande och den mottagande skolan behöver informeras om att en elev flyttar. Detta kräver samordning mellan skola och socialtjänst, samt kännedom om roller och ansvar. Det är dessutom viktigt att elevens kunskaper är väl dokumenterade, till exempel i individuell utvecklingsplan eller individuell studieplan eller eventuella åtgärdsprogram.⁷⁶

Vid övergång inom och mellan vissa skolformer är den avlämnande skolan skyldig att till den mottagande skolan överlämna sådana uppgifter som behövs för att underlätta övergången för eleven.⁷⁷ Vid överlämnande av information om en elev mellan olika skolor behöver avlämnande skola i det enskilda fallet bedöma om de uppgifter som ska överlämnas omfattas av sekretess eller tystnadsplikt. Skolan behöver beakta de sekretessgränser som kan gälla mellan olika verksamheter och avgöra om sekretessen går att bryta med stöd av någon sekretessbrytande bestämmelse.

Den mottagande skolan behöver omgående göra en kartläggning av elevens kunskaper om dokumentationen som följer med inte är tillräcklig. Om kartläggningen dröjer in på terminen finns risk för att kunskapsluckor accelererar, och att dokumentationen kommer att brista även i nästa led om eleven behöver byta skola igen. Modellen SAMS – Samverkan socialtjänst skola – beskriver hur skola och socialtjänst kan samverka för att ge placerade barn och unga kontinuitet i deras skolgång och en god skolförankring.⁷⁸

75 Skolverket (2011).

76 Socialstyrelsen (2018) samt Skolverket (2017).

77 3 kap. 12 § skollagen. Se även prop. 2017/18:183.

78 Socialstyrelsen (2018).

Referenser och länkar

LAGAR

Brottsbalken (1962:700)

Föräldrabalken (1949:381)

Lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor

Socialtjänstlagen (2001:453)

Offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

Skollagen (2010:800)

KONVENTION

FN:s konvention om barnets rättigheter, konvention från 1989.

FÖRORDNINGAR

Förordningen (SKOLFS 2010:37) om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet.

Förordningen (SKOLFS 2010:255) om läroplan för grundsärskolan.

Förordningen (SKOLFS 2010:250) om läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall.

Förordningen (SKOLFS 2010:251) om läroplan för sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall.

Förordningen (SKOLFS 2011:144) om läroplan för gymnasieskolan.

Förordningen (SKOLFS 2013:148) om läroplan för gymnasiesärskolan.

PROPOSITIONER

Proposition 2009/10:165. Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet.

Proposition 2017/18:183. En gymnasieutbildning för alla.

DOMAR OCH BESLUT

Kammarrätten i Sundsvalls dom 2013-07-04 i mål nummer 1492-12.

Diskrimineringsombudsmannens beslut 2017-07-07 i ärende GRA 2017/56.

LITTERATUR

Algood, C., Hong, J. S., Gourdine, R. M. & Williams, A. B. (2011). Maltreatment of children with developmental disabilities: An ecological systems analysis. *Children and Youth Services Review*, Vol. 33.

Baianstovu, R (2017). *Heder. Hedersrelaterat våld, förtryck och socialt arbete*. Studentlitteratur, Lund.

Baianstovu, R., Strid, S., Cinthio H., Särnstedt, E. & Enelo, J-M. (red.), (2018a). *Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, Göteborgs stad: En kartläggning. Hämtad 2018-12-19 från my newsdesk: http://www.mynewsdesk.com/se/goteborgsstad/documents/det-hedersrelaterade-vaaldets-och-foertryckets-uttryck-och-samhaellets-utmaningar-83311?fbclid=IwAR0671UA1ZqxOLsC9ItL_0J5pJT65dY_AzPV5UQIiBoLDatAh0gI4eNSw0o

Baianstovu, R., Strid, S., Cinthio H., Särnstedt, E. & Enelo, J-M. (red.), (2018b) *Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, Malmö stad: En kartläggning. Hämtad 2018-11-27 från Malmö stads webbplats: <https://malmo.se/download/18.578ac132166b2bd8d609f81/1541751689593/Det+hedersrelaterade+v%C3%A5ldets+och+f%C3%B6rtryckets+uttryck+och+samh%C3%A4llets+utmaningar+--2018+Malm%C3%B6+stad.pdf#search='rapport+hedersf%C3%83%C2%B6rtryck'>

Baianstovu, R., Strid, S., Cinthio H., Särnstedt, E. & Enelo, J-M. (red.), (2018c) *Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, Stockholms stad: En kartläggning. Hämtad 2018-11-27 från Stockholms stads webbplats: <http://www.stockholm.se/Fristaende-webbplatser/Fackforvaltningsajter/Socialtjanstforvaltningen/Kartlaggning---hedersrelaterat-vald-och-fortryck/>

Baladiz & Mermer (2009). *I hederns skugga: de unga männens perspektiv*, 1. uppl., Gothia, Stockholm.

Bauböck, R (1986). Social and cultural integration in a civil society. I: R. Bauböck & A. Heller (red.). *The Challenge of Diversity. Integration and Pluality in Societies of Integration*. UK: Aldershot: Avebury.

Bremer, S., Brendler-Lindqvist, M. & Wrangsjö, B. (2006). *Ungdomar och hedersrelaterat våld: om transkulturellt behandlingsarbete*. 1. uppl, Rädda barnen, Stockholm.

- Bredal, A. (2011). *Mellom makt og vanmakt: Om unge menn, tvangsekteskap, vold og kontroll*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Broom, A., Sibbritt D., Nayar K. R., Doron A. & Nilan, P. (2012). Men's Experiences of Family, Domestic and Honour-Related Violence in Gujarat and Uttar Pradesh, India. *Asian Social Science*. Vol. 8, No. 6.
- Burcar, V. (2005). *Gestaltningar av offererfarenheter. Samtal med unga män som utsatts för brott*. Sociologiska institutionen vid Lunds universitet.
- Christiansson, M & Eriksson, C. (2004). *Myten om mödomshinnan. En genus-teoretisk betraktelse av mödomshinnan natur och kultur*. I: Hovelius & Johansson (red.), *Kropp och genus i medicinen*, Studentlitteratur, Lund.
- Darvishpour, M. (2006). *Invandrarflickor som fyrdubbelt förtryckta? En intersektionell analys av generationskonflikter bland invandrare i Sverige*. I: Hedetoft, U. & Peterson, B. & Sturfelt, L. (red.). *Bortom Stereotyperna? Invandrare och integration i Danmark och Sverige*. Makadam, Stockholm.
- Darvishpour, M. (2011). *Förtryck mot "invandrade familjer" eller omsorg över barn? En forskningscirkelstudie om hedersproblematik*. I: Lahdenperä, P. (red.) *Forskningscirkel-arena för verksamhetsutveckling i mångfald*. Studies in social Sciences. Mälardalens högskola.
- Darvishpour, M. (2015). *Hederskultur eller köns- och generationskonflikter inom invandrade familjer*. I Darvishpour, M. & Westin, C. (red.) *Migration och etnicitet: perspektiv på ett mångkulturell Sverige*. Studentlitteratur, Lund.
- Eldén, Å. (2003). *Heder på liv och död. Våldsamma berättelser om rykten, oskuld och heder*. Avhandling. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Erikson, L. (2009). *Lärares kontakter och samverkan med föräldrar – en kartläggning*. Örebro universitet.
- Fisek, G O & Sunar, D. (2005). *Contemporary Turkish Families*. I J.L. Rooparine, & U.P. Gielen (red.), *Families in Global Perspective*, Allyn and Bacon, Boston, sid. 169-183.
- Gruber, S. (2007). *I skolans vilja att åtgärda "hedersrelaterat" våld: etnicitet, kön och våld*. Centrum för kommunstrategiska studier, Linköpings universitet.
- Gruber S. (2011) *Nationella föreställningar och gränser i skolans insatser mot "hedersrelaterat" våld* i *Nordic Studies in Education*, vol 31(3), 2011.

Jakobsen, M., Meyer, M., & Heir, T. (2014). *Prevalence of psychiatric disorders among unaccompanied asylumseeking adolescents in Norway*. *Clinical Practice and Epidemiology in Mental Health*, 10(1).

Schlytter, A., Högdin, S., Ghadimi, M., Backlund, Å. & Rexvid, D. (2009). *Oskuld och heder. En undersökning av flickor och pojkar som lever under hedersrelaterad kontroll i Stockholm stad – omfattning och karaktär*. Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.

Schlytter, A & Rexvid, D. (2016). *Mäns heder: att vara både offer och förövare*. Studentlitteratur, Lund.

MYNDIGHETSPUBLIKATIONER

Barnombudsmannen (2017) *Nyanlända barns hälsa*. Delrapport i Barnombudsmannens årstema 2017 – Barn på flykt. Hämtad 2018-11-27 från barnombudsmannens webbplats: <https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument-for-nedladdning/publikationer/rapport-nyanlanda-barns-halsa.pdf>

Myndigheten för skolutveckling (2003). *Starkare än du tror*. Stockholm.

Myndigheten för skolutveckling, Rikspolisstyrelsen och Socialstyrelsen (2007). *Strategi för samverkan: kring barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa*. Hämtad 2018-11-27 från Nationellt Center för Kvinnofrids webbplats: <http://kunskapsbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/340/42.pdf>

Nationellt Center för Kvinnofrid (2010). *Hedersrelaterat våld och förtryck – en kunskaps- och forskningsöversikt*. Uppsala universitet/Akademiska sjukhuset, NCK-rapport 2010:1. Hämtad 2018-11-27 från Nationellt Center för Kvinnofrids webbplats: <http://kunskapsbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/493/nck-rapport-hedersrelaterat-vald-och-fortryck-2010-1.pdf>

Regeringen (2008). *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*, Regeringens skrivelse 2007/08:39. Hämtad 2018-11-27 från regeringens webbplats: <https://www.regeringen.se/contentassets/bc62728a94904029aca939ce937238e2/handlingsplan-for-att-bekampa-mans-vald-mot-kvinnor-hedersrelaterat-vald-och-fortryck-samt-vald-i-samkonade-relationer-skr.-20070839>

Skolinspektionen. (2018). *Sex- och samlevnadsundervisning*. Hämtad 2018-11-27 från Skolinspektionens webbplats:

<https://www.skolinspektionen.se/sv/Beslut-och-rapporter/Publikationer/Granskningsrapport/Kvalitetsgranskning/sex-och-samlevnad/>

Skolverket (2010). *Erfarenheter av samverkan kring barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa*. Hämtad 2018-11-27 från Skolverkets webbplats: <https://www.skolverket.se/publikationer?id=2311>

Skolverket (2011). *Unga med skyddade personuppgifter*. Hämtad 2018-11-27 från Skolverkets webbplats: <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/unga-med-skyddade-personuppgifter>

Skolverket (2013). *Allmänna råd med kommentarer om utvecklingssamtalet och den skriftliga individuella utvecklingsplanen*. Hämtad 2018-11-27 från Skolverkets webbplats: <https://www.skolverket.se/publikationer?id=3133>

Skolverket (2014). *Skolan och hemmet – exempel och forskning om lärares samarbete med elevernas vårdnadshavare*. Hämtad 2018-11-27 från Skolverkets webbplats: <https://www.skolverket.se/publikationer?id=3378>

Skolverket och Socialstyrelsen (2016). *Vägledning för elevhälsan*. Hämtad 2018-11-27 från Socialstyrelsens webbplats: <https://www.socialstyrelsen.se/publikationer2016/2016-11-4>

Skolverket (2017). *Den skriftliga individuella utvecklingsplanen*. Hämtad 2018-11-27 från Skolverkets webbplats: <https://www.skolverket.se/publikationer?id=3134>

Socialstyrelsen (2014a). *Anmäla oro för barn- Stöd för anmäningsskyldiga och andra anmälare*. Hämtad 2018-11-27 från Socialstyrelsens webbplats: <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2014/2014-6-5>

Socialstyrelsen (2014b). *Till dig som är skyldig att anmäla oro för barn*. Hämtad 2018-11-27 från Socialstyrelsens webbplats: <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2014/2014-6-20>

Socialstyrelsen (2014c). *Vänd dem inte ryggen. Utbildningsmaterial om hedersrelaterat våld och förtryck*. Hämtad 2018-11-27 från Socialstyrelsens webbplats: <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2014/2014-6-20>

Socialstyrelsen (2016). *Kvinnlig könsstämpning – ett stöd för hälso- och sjukvårdens arbete*. Hämtad 2018-11-27 från Socialstyrelsens webbplats: <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2016/2016-6-59>

Socialstyrelsen (2018). *SAMS. Samverkan socialtjänst skola*. Hämtad 2018-11-27 från Socialstyrelsens webbplats: <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2018/2018-6-13>

SOU 2010:84 *Hedersrelaterad problematik i skolan – en kunskaps- och forskningsöversikt*. Rapport XII från delegationen för jämställdhet i skolan.

Ungdomsstyrelsen (2009). *Gift mot sin vilja*. Hämtad 2018-11-27 från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågors webbplats: <https://www.mucf.se/publikationer/gift-mot-sin-vilja>

Ungdomsstyrelsen (2010). *Hon hen han: en analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*. Hämtad 2018-11-27 från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågors webbplats: <https://www.mucf.se/publikationer/hon-hen-han>

ÖVRIGT

Essén, B. (2007). *Alternativa metoder till kirurgi för flickor som riskerar att utsättas för hedersvåld*. I Cinthio, H. (red.) *Hedersrelaterat våld och förtryck: ett kunskapsunderlag för hälso- och sjukvården*, Integrations- och Jämställdhetsenheten, Länsstyrelsen Östergötland.

Länsstyrelsen i Skåne län (2004). *Hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning*. Rapportserien Skåne i utveckling, Rapport 2004:24. Hämtad 2018-11-27 från föreningen Sveriges Ungdomsmottagningars webbplats: <http://www.fsum.nu/wp-content/uploads/2011/03/L%C3%A4nsstyrelsen-i-Sk%C3%A5ne-l%C3%A4n-2009.-Hedersrelaterat-v%C3%A5ld-mot-ungdomar-p%C3%A5-grund-av-sexuell-l%C3%A4ggning.pdf>

Länsstyrelsen i Stockholms län (2004). *Nationell rapport om skyddat Boende*, Rapport 2004:16. Hämtad 2018-11-27 från Nationellt Center för Kvinnofrids webbplats: <http://kunskapsbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/339/41.pdf>

Länsstyrelsen i Uppsala län (2008). *När man krocker: ett handläggningsstöd för socialtjänsten om hedersrelaterat våld och generationskonflikter kring traditioner, seder och bruk*. Hämtad 2018-11-27 från Nationellt Center för Kvinnofrids webbplats: <http://kunskapsbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/312/14.pdf>

Länsstyrelsen Östergötland (2015). *Vi måste våga se – en informationsfolder om könsstämpning av flickor och kvinnor*. Hämtad 2018-11-27 från Nationellt Center för Kvinnofrids webbplats: <http://kunskapsbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/312/14.pdf>

Länsstyrelsen Östergötland (2015). *Våga se. En vägledning för stöd, vård och skydd av flickor och kvinnor som är eller riskerar att bli könsstämpade*. Rapport 2015: 16. Hämtad 2018-11-27 från Länsstyrelsen Östergötlands webbplats: <https://www.lansstyrelsen.se/download/18.1dfa69ad1630328ad7c5627/1526067995497/Vi%20m%C3%A5ste%20v%C3%A5ga%20se%20-%20infolder%20om%20k%C3%B6nsstämpning%20av%20flickor%20och%20kvinnor.pdf>

United Nations, Economic and Social Council (1999). *Integration of the human rights of women and the gender perspective. Violence against women*. E/CN.4/1999/68.

WEBBSIDOR

Länsstyrelsen Östergötland (2018). Vad är hedersrelaterat våld och förtryck? Hämtat 2018-06-21, www.hedersförtryck.se

Skatteverket (2018). Hämtat 2018-10-09 från Skatteverkets webbplats: <https://www.skatteverket.se/privat/folkbokforing/skyddadepersonuppgifter.4.18e1b10334ebe8bc80001711.html?q=skyddade+personuppgifter>.

LÄNKAR

Mer information och material finns att tillgå på följande länkar:

www.barnafrid.se

www.bra.se

www.bris.se

www.brottsofferjouren.se

www.dinarattigheter.se

www.heder.nu

www.hedersfortryck.se

www.kvinnofridslinjen.se

www.nck.uu.se

www.raddabarnen.se

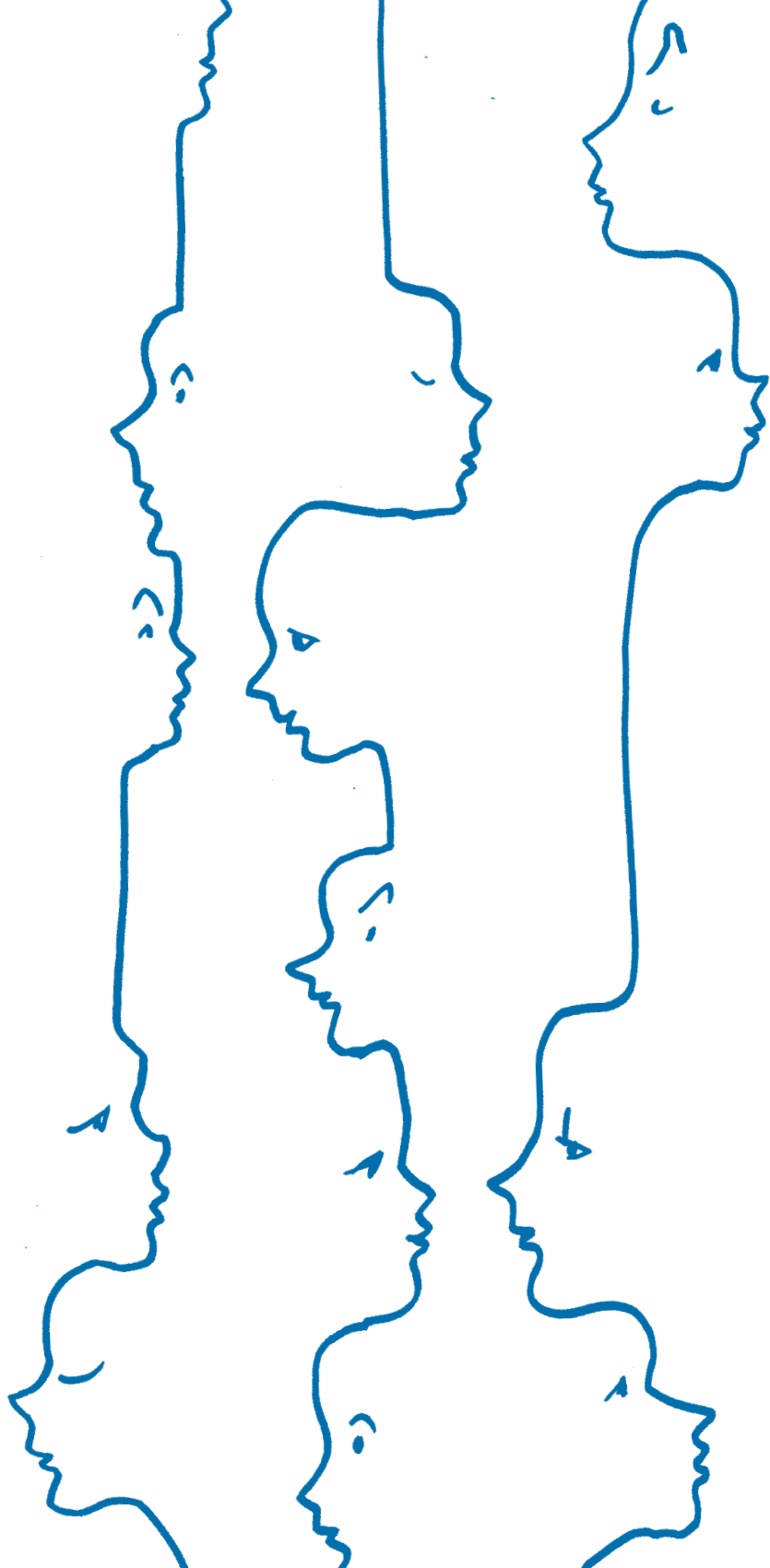
www.regeringen.se

www.socialstyrelsen.se

www.umo.se

www.mucf.se

www.tris.se

Hur kan skolans personal arbeta med frågor som rör hedersrelaterat våld och förtryck? Detta stödmaterial beskriver ett arbete som omfattar olika nivåer – från skolans uppdrag i läroplanen att bedriva sex- och samlevnadsundervisning och att verka för att samarbetet med hemmen utvecklas, till den akuta situationen då eleven är utsatt för hot.

Syftet med materialet är att ge stöd till personal i grund- och gymnasieskolan samt motsvarande skolformer i hur skolan kan motverka hedersrelaterat våld och förtryck. Materialet kan också vara en utgångspunkt för reflektion och diskussion om utveckling av kvaliteten på sex- och samlevnadsundervisningen samt hur det viktiga samarbetet mellan skola, socialtjänst och polis ska fungera.

Skolverket